

1.

O nasilju

Nacionalno oslobođenje, nacionalni preporod, vraćanje nacije narodu, Komonvelt – koju god rubriku da upotrebimo ili novu formulu uvedemo – dekolonizacija je uvek nasilan fenomen. Na kojem god nivou da je izučavamo – susreti među pojedincima, nova imena sportskih klubova, sastav zvanica na koktelima, ljudstvo u policiji, u upravnim odborima državnih ili privatnih banaka – dekolonizacija je naprosto zamena jedne „vrste“ ljudi nekom drugom „vrstom“ ljudi. Bez ikakvog prelaznog stupnja, ta zamena je potpuna, sveobuhvatna, apsolutna. Svakako, mogli bismo ukazati i na iskršavanje jedne nove nacije, uspostavljanje jedne nove države, njene diplomatske odnose, njenu političku i ekonomsku orijentaciju. Ali nama je na umu upravo ona *tabula rasa* koja u početku određuje svaku dekolonizaciju. Njen neuobičajeni značaj ogleđa se u tome što od prvog dana predstavlja minimalni zahtev kolonizovanog čoveka. Istini za volju, dokaz njenog uspeha leži u potpuno i sveobuhvatno izmenjenoj društvenoj panorami. Izuzetan značaj te promene je u tome što je ona željena, tražena, zahtevana. Nužnost te promene živi u svesti i u životu kolonizovanih muškaraca i žena u sirovom, spontanom i neoblikovanom stanju. Međutim, mogućnost te promene je u formi zastrašujuće budućnosti proživljena i u svesti jedne druge „vrste“ muškaraca i žena: kolonista.

Dekolonizacija, kojom se namerava promeniti poredak u svetu, jeste, kao što vidimo, program apsolutnog nereda. Ona ne može pak da bude rezultat neke magijske operacije, prirodnog potresa ili prijateljskog sporazuma. Dekolonizacija je, kao što znamo, istorijski

proces: to znači da se ona može razumeti, da može postati razumljiva i jasna samoj sebi samo tačno u onoj meri u kojoj se bude pojavio istorijski delujući pokret što joj daje formu i sadržaj. Dekolonizacija je susret dve sile koje su međusobno suprotstavljene po samoj svojoj prirodi, koje svoju originalnost duguju onoj vrsti supstancijalizacije što je luči i pothranjuje kolonijalna situacija. Njihovo prvo sučeljavanje odigralo se u znaku nasilja, a njihova ko-habitacija – tačnije rečeno, situacija u kojoj kolonista eksploatiše kolonizovanog – nastavila se uz veliku podršku bajoneta i topova. Kolonista i kolonizovani su stari znanci. I kolonista je, *de facto*, u pravu kada kaže da „ih“ poznaje. Kolonista je *proizveo* i *nastavlja da proizvodi* kolonizovanog čoveka. Kolonista svoju istinu, što će reći svoj probitak, nalazi u kolonijalnom sistemu.

10

Dekolonizacija nikada ne prolazi neopaženo jer se odražava na bitak, temeljno preinačuje bitak, beznačajnošću pregažene posmatrača preobražava u povlašćene aktere, gotovo grandiozno obasjane reflektorima Istorije. Ona u bitak uvodi njemu svojstven ritam što ga donose noviljudi a uvodi i novi jezik, novu čovečnost. Dekolonizacija je uistinu stvaranje novih ljudi. Ali to stvaranje ne dobija legitimitet ni od jedne natprirodne sile: kolonizovana „stvar“ postaje čovek u samom onom procesu kojim se oslobađa.

Dekolonizacija, dakle, zahteva da se na sveobuhvatan način preispita kolonijalna situacija. Njena definicija može, ako želimo da je opišemo precizno, da stane u veoma dobro poznatu izreku: „Tako će posljednji biti prvi.“ Dekolonizacija je potvrda te rečenice. Zbog toga je, na ravni opisivanja, svaka dekolonizacija uspešna.

Predstavljena u svojoj nagosti, dekolonizacija dopušta da se u svim njenim porama nazru crvena đulad i krvavi noževi. Jer ako poslednji treba da budu prvi, to može da se desi samo nakon odlučne borbe na život i smrt dvaju protagonista. Ta čvrsta volja poslednjih da izbiju na čelo kolone, da se popnu (u prebrzom ritmu, kažu neki)

uz famozne lestvice koje definišu organizovano društvo, može da trijumfuje samo ako se u tom cilju upotrebe sva sredstva, računajući i, naravno, nasilje.

Jedno društvo, ma koliko da je primitivno, ne može se rastrojiti takvim programom, ako od početka, što će reći od samog formulisanja tog programa, ne postoji odlučnost da se poruše sve prepreke koje će se naći na njegovom putu. Kolonizovani čovek koji odluči da ostvari taj program, da postane njegov pokretač, u svakom trenutku je spreman na nasilje. Od rođenja mu je jasno da se taj suženi svet, svet posut zabranama, može dovesti u pitanje samo pomoću apsolutnog nasilja.

Kolonijalni svet je izdjeljen svet. Nema sumnje da je, na ravni opisivanja, suviše podsećati na postojanje domorodačkih gradova i evropskih gradova, škola za domoroce i škola za Evropljane, kao što je suviše podsećati na aparthejd u Južnoafričkoj Republici. Ipak, ako prodremo u srž te rascepljenosti, moći ćemo barem da ukažemo na nekoliko linija sile koje ona sadrži. Taj pristup kolonijalnom svetu, njegovom uređenju, njegovom geografskom ustrojstvu, omogućiće nam da odredimo međe na osnovu kojih će se preustrojiti dekolonizovano društvo.

Kolonizovani svet je svet podeljen nadvoje. Njegovu liniju podelje, njegovu granicu, označavaju kasarne i policijske stanice. U kolonijama, zvanični i institucionalno priznat sagovornik kolonizovanog čoveka, portparol koloniste i ugnjetačkog režima jeste žandarm ili vojnik. U društvima kapitalističkog tipa, obrazovanje, versko ili sekularno, stvaranje moralnih refleksa koji se prenose sa oca na sina, uzorno poštenje radnika odlikovanih nakon pedeset godina predanog i lojalnog rada, ljubav potkrepljena skladom i mudrošću, sve te estetske forme poštovanja postojećeg poretka stvaraju oko eksploatisanog atmosferu potčinjenosti i inhibicije koja znatno olakšava zadatak snagama poretka. U kapitalističkim zemljama, između eksploatisanog i moći umeće se mnoštvo moralnih propovednika,

savetnika, „zbunjivača“. U kolonijalnim oblastima, naprotiv, žandarm i vojnik svojim neposrednim prisustvom, svojim neposrednim i čestim intervencijama održavaju kontakt sa kolonizovanim čovekom, i kundacima ili napalm bombama savetuju mu da se ne miče s mesta. Kao što vidimo, posrednik moći govori jezikom golog nasilja. Posrednik ne ublažava tlačenje, ne prikriva dominaciju. On ih izlaže, ispoljava sa čistom savešću branitelja poretka. Posrednik unosi nasilje u kuće i glave kolonizovanih.

Zona naseljena kolonizovanimima nije komplementarna zoni naseljenoj kolonistima. Te dve zone su suprotstavljene, ali ne u ime nekog višeg jedinstva. Po čistoj aristotelovskoj logici, pokoravaju se principu uzajamnog isključivanja: pomirenje nije moguće, jedan od elemenata je suvišan. Grad koloniste je od čvrste građe, sav od kamena i gvožđa. To je osvetljen, asfaltiran grad, u kojem kante za smeće gutaju nepoznate, nikad viđene, čak ni u snu sanjane ostatke. Stopala koloniste nisu nikad vidljiva, osim možda u moru, ali nikad iz blizine. To su stopala zaštićena dobrim cipelama, iako su ulice njihovog grada čiste, glatke, bez rupa, bez kamenčića. Grad koloniste je presit, lenj, njegov stomak je uvek pun dobrih stvari. Grad koloniste je grad belaca, stranaca.

Grad kolonizovanog čoveka, odnosno domorodački grad, crnačko selo, ozloglašeno je mesto naseljeno ozloglašenim ljudima. Tu nije važno gde se ko rodi ni kako se rodi, gde se umire i zbog čega se umire. Umire se bilo gde, od bilo čega. To je svet bez međuprostora, ljudi su nagomilani jedni na druge, njihove udžerice su nagomilane jedne na druge. Grad kolonizovanog je gladan grad, gladan hleba, mesa, cipela, uglja, svetlosti. Grad kolonizovanog je posrnuli grad, grad na kolenima, grad koji se valja u blatu. To je grad crnaca, grad prljavih Arapa [*bicots*]. Pogled koji kolonizovani čovek baca na grad koloniste požudan je i zavidljiv. Snovi o posedovanju. O svim mogućim načinima posedovanja: sestiti za sto koloniste, spavati u krevetu koloniste, sa njegovom ženom ako je moguće. Kolonizovani

čovjek je zavirljivac. A kolonista to dobro zna; kada im se pogledi iznenada sretnu, on ogorčeno ustvrdi, uvek na oprezu: „Oni žele da zauzmu naše mesto“. To je istina, ne postoji kolonizovani čovek koji barem jednom dnevno ne sanja o tome da dođe na mesto koloniste.

Taj izdelfeni svet, taj nadvoje rascepljeni svet nastanjen je različitim vrstama. Originalnost kolonijalnog konteksta leži u tome što ekonomske realnosti, nejednakosti, ogromna razlika u načinima života, nikada ne uspejaju da prikriju ljudske realnosti. Kada neposredno proučite kolonijalni kontekst, očigledno je da je pravi razlog takve raskomadnosti sveta u samom pripadanju ili nepripadanju određenoj vrsti, određenoj rasi. U kolonijama, ekonomska infrastruktura je i superstruktura. Uzrok je posledica: čovek je bogat zato što je belac, belac je zato što je bogat. Zbog toga marksističke analize uvek moraju blago da se rastegnu kad god se pristupi kolonijalnom problemu. Ovde se mora ponovo promisliti sve, uključujući i pojam pretkapitalističkog društva, koji je Marks dobro izučio. Kmet ima drugačiju suštinu od viteza, ali je bilo potrebno pozvati se na božansko pravo da bi se legalizovala ta razlika u statusu. U kolonijama se stranac nametnuo pomoću svojih topova i svojih mašina. Uprkos uspešnom odomaćenju, uprkos aproprijaciji, kolonista uvek ostaje stranac. „Vladajuću klasu“ ne karakterišu ni fabrike, ni posedi, ni račun u banci. Vladajuća vrsta je pre svega vrsta koja dolazi sa nekog drugog mesta, ona koja ne liči na autohtono stanovništvo, to su „drugi“.

Nasilje koje je upravljalo ustrojavanjem kolonijalnog sveta, koje je neumorno davalo ritam uništavanju domorodačkih društvenih formi i bezobzirno uništilo uporišta ekonomskih sistema, moduse ponašanja i odevanja, to nasilje će kolonizovani čovek zahtevati i preuzeti kada kolonizovana masa, odlučivši da bude otelovljenje istorije, bude nagnula u zabranjene gradove. Dizanje kolonijalnog sveta u vazduh sada je veoma jasna, posve shvatljiva slika delovanja, i može je preuzeti svaki pojedinac koji pripada kolonizovanom narodu. Razgradnja kolonijalnog sveta ne znači da će se,

nakon ukidanja granica, uspostaviti linije komunikacije između te dve zone. Uništenje kolonijalnog sveta znači ukidanje jedne zone, ni više ni manje, to znači zakopati je što je dublje moguće u zemlju ili je prognati sa teritorije.

Kada kolonizovani čovek preispituje kolonijalni svet, tu nije reč o racionalnom sučeljavanju stanovišta. Nije reč o diskursu o univerzalnom, već o buntovničkoj potvrdi jedne samonikle pojave shvaćene apsolutno. Kolonijalni svet je manihejski svet. Kolonisti nije dovoljno da fizički, što će reći uz pomoć policije i žandarmerije, ograniči prostor kolonizovanog. Kao da želi da ilustruje totalitarni karakter kolonijalne eksploatacije, kolonista od kolonizovanog pravi neku vrstu kvintesencije zla.¹ Kolonizovano društvo nije opisano samo kao društvo bez vrednosti. Kolonisti nije dovoljno da tvrdi kako su vrednosti nestale iz kolonizovanog sveta, ili, još bolje, da ga nikada nisu ni naseljavale. Domorodac je proglašen nepropusnim za etiku; on predstavlja ne samo odsustvo vrednosti, već i njihovu negaciju. On je, usudimo se da priznamo, neprijatelj vrednosti. U tom smislu, on je apsolutno zlo. Korozivni element, onaj koji uništava sve što mu se približi, element koji izobličava, unakažava sve što ima veze sa estetikom ili sa moralom; on je stecište štetnih sila, nesvesni i nepopravljivi instrument slepih sila. Tako je gospodin Meje [Meyer] mogao sasvim ozbiljno da kaže u francuskoj Narodnoj skupštini da se od republike ne sme praviti prostitutka tako što će se dozvoliti da alžirski narod prodre u nju. Naime, sve vrednosti postaju nepovratno zatrovane i zaražene čim dođu u dodir sa kolonizovanim narodom. Običaji kolonizovanog čoveka, njegove tradicije, njegovi mitovi – naročito njegovi mitovi – sam su pokazatelj tog siromaštva duhom i te konstitucionalne izopačenosti. Zbog toga treba na istu ravan staviti i DDT koji uništava parazite, prenosioc bolesti, i hrišćansku religiju koja u zametku suzbija jeresi, instinkte, zlo. Povlačenje žute groznice i napredovanje hristijanizacije spadaju u isti bilans. Ali trijumfalna saopštenja misija, zapravo,

obaveštavaju o značaju usađivanja stranih uticaja u srž kolonizovanog naroda. Govorim o hrišćanskoj religiji, i niko nema prava da se tome čudi. Crkva u kolonijama je Crkva belaca, Crkva stranaca. Ona ne poziva kolonizovanog čoveka da krene božjim putem, već da krene belačkim putem, putem gospodara, putem ugnjetača. A, kao što znamo, u toj priči ima mnogo pozvanih, a malo odabranih.

Ponekad to manihejstvo ide do krajnjih granica svoje logike i dehumanizuje kolonizovanog čoveka. Tačnije rečeno, animalizuje ga. Kada govori o kolonizovanom čoveku, jezik koloniste je *de facto* jezik zoologije. Aludira se na reptilske pokrete žutog čoveka, na zadržavanje koji se širi iz domorodačkog grada, na horde, na vonj, na rojenje, na vrvljenje, na gestikulacije. Kada želi verno da opiše i da pronade pravu reč, kolonista se neprestano poziva na životinjsko carstvo. Evropljanin se retko oslanja na „slikovite“ reči. Ali kolonizovani čovek, koji poznaje način na koji kolonista razmišlja, odmah zna na šta ovaj misli. Ta galopirajuća demografija, te histerične mase, ta lica sa kojih je nestao i poslednji trag ljudskosti, ta debela tela koja više ne liče ni na šta, ta rulja bez glave i repa, ta deca koja izgledaju kao da nisu ničija, ta lenjost izvaljena na suncu, taj ritam vegetacije, sve to pripada kolonijalnom rečniku. General De Gol govori o „žutim mnoštvima“, a gospodin Morijak o crnim, smeđim i žutim masama koje će uskoro sve preplaviti. Kolonizovani čovek zna sve to i slatko se nasmeje kad god otkrije da je u rečima drugog postao životinja. Jer on zna da nije životinja. I upravo tada, u trenutku kada otkriva vlastitu ljudskost, počne da oštiri svoje oružje da bi joj obezbedio pobedu.

Čim kolonizovani čovek počne da zateže svoje okove, da zabrinjava kolonistu, pošalju mu dobre duše koje mu, na „Kongresu kulture“, izlože specifičnost i bogatstva zapadnih vrednosti. Ali kad god se pomenu zapadne vrednosti, kod kolonizovanog čoveka se javi neka vrsta ukočenosti, grčenja mišića. U periodu dekolonizacije poziva se na razumnost kolonizovanih ljudi, nude im se sigurne vrednosti,

opširno im se objašnjava da dekolonizacija ne sme da bude korak unazad, da se treba osloniti na proverene, solidne, priznate vrednosti. Međutim, događa se da na govor o zapadnjačkoj kulturi kolonizovani čovek isuče mačetu ili se bar uveri da mu je pri ruci. Upravo zbog nasilja sa kojim se učvrstila premoć belaćkih vrednosti i zbog agresivnosti kojom su one izvojevale pobeđu nad načinom života ili mišljenja kolonizovanih ljudi, kolonizovani čovek, u želji da vrati milo za drago, počne podrugljivo da se smeje kada te vrednosti neko pomene pred njim. U kolonijalnom kontekstu, kolonista se na putu iscrpljivanja kolonizovanog čoveka zaustavi samo kada ovaj glasno i jasno prizna premoć belaćkih vrednosti. U periodu dekolonizacije, kolonizovana masa se ruga istim tim vrednostima, vređa ih, povraća na njih na sva usta.

16

Taj fenomen je obično prikriven zato što su, tokom perioda dekolonizacije, neki kolonizovani intelektualci uspostavili dijalog sa buržoazijom kolonijalističke zemlje. Tokom tog perioda, autohtono stanovništvo je doživljeno kao nerazgovetna masa. Malobrojne domaće ličnosti koje su kolonijalistički buržuj imali priliku da tu i tamo upoznaju ne utiču dovoljno na tu neposrednu percepciju da bi mogle dovesti do nijansi u shvatanju. Nasuprot tome, tokom perioda oslobađanja, kolonijalistička buržoazija grozničavo nastoji da uspostavi vezu sa „elitama“. Sa tim elitama započinje famozni dijalog o vrednostima. Kada kolonijalistička buržoazija uoči da joj je nemoguće da zadrži dominaciju nad kolonijalnim zemljama, ona odlučuje da povede borbu u pozadini, na terenu kulture, vrednosti, tehnike, itd. No, nikada ne treba gubiti iz vida da je ogromna većina kolonizovanih naroda potpuno gluva za te probleme. Za kolonizovani narod, najvažnija vrednost – zato što je najkonkretnija – pre svega je zemlja: zemlja koja mora da obezbedi hleb i, naravno, dostojanstvo. Ali to dostojanstvo nema nikakve veze sa dostojanstvom „ljudske ličnosti“. Kolonizovani narod nikada nije čuo za tu idealnu ljudsku ličnost. Ono što je kolonizovani čovek video na vlastitom

tlu jeste da mogu nekažnjeno da ga uhapse, da ga tuku, da ga izgladnjuju: i nijedan moralni propovednik, nijedan pop nikada se nije ponudio da umesto njega primi udarce niti da sa njim podeli koru hleba. Za kolonizovanog čoveka, biti moralista znači, veoma konkretno, dokrajčiti nadmenost koloniste, slomiti njegovo razmahano nasilje, jednom rečju, naprosto ga izbaciti iz vidokruga. Famosni princip koji kaže da su svi ljudi jednaki biće ilustrovan u kolonijama kada kolonizovani čovek postavi zahtev da bude jednak kolonisti. Još korak dalje, i boriće se da bude više od koloniste. U stvari, on je već odlučio da zameni kolonistu, da zauzme njegovo mesto. Kao što vidimo, tu se ruši čitav jedan materijalni i moralni svet. Intelektualac koji je pratio kolonijalistu na ravni apstraktne univerzalnosti boriće se da kolonisti i kolonizovanom omogući miran život u novom svetu. Ali ono što on ne vidi, upravo zato što se kolonijalizam uvukao u njega sa svim svojim modusima mišljenja, jeste da, čim nestane kolonijalni kontekst, kolonista više nema interesa da ostane, da koegzistira. Nije slučajno što je, čak i pre bilo kakvih pregovora između alžirske i francuske vlade, takozvana liberalna evropska manjina već bila stavila do znanja kakav je njen stav: ona zahteva dvostruko građanstvo, ni više ni manje. Povlačeći se na apstraktnu ravan želi da natera kolonistu da izvede veoma konkretan skok u nepoznato. Recimo otvoreno, kolonista savršeno dobro zna da se stvarnost ne može zameniti nikakvom frazeologijom.

Kolonizovani čovek, dakle, otkriva da su njegov život, njegovo disanje, otkucaji njegovog srca isti kao u koloniste. Otkriva da koža koloniste ne vredi više nego koža domoroca. To znači da ovo otkriće potresa svet na suštinski način. Svaka nova i revolucionarna sigurnost kolonizovanih proističe iz njega. Naime, ako moj život ima istu težinu kao život koloniste, njegov pogled me više neće satrti, umrtviti, niti ću se od njegovog glasa skameniti. Više se neću zbuniti u njegovom prisustvu. Praktično rečeno, ne dajem ni pišljiva boba za njega. Ne samo da me njegovo prisustvo više ne uznemirava, nego

mu već spremam takve zasede da mu uskoro više neće preostati ništa drugo nego da beži.

Kolonijalni kontekst se, kao što smo rekli, odlikuje dihotomijom koju nameće svetu. Dekolonizacija ujedinjuje taj svet oduzimajući mu radikalnom odlukom njegovu heterogenost, ujedinjujući ga na osnovu nacije, ponekad rase. Poznate su nam one razjarene reči kojima senegalski rodoljubi komentarišu manevre njihovog predsednika Sengora: „Mi smo tražili afrikanizaciju kadrova, a Sengor zapravo afrikanizuje Evropljane.“ Što znači da kolonizovani čovek ima mogućnost da jasno i neposredno uvidi da li je dekolonizacija nastupila ili nije: minimalni zahtev traži da poslednji postanu prvi.

Ali kolonizovani intelektualac unosi varijante u taj zahtev i izgleda da mu zaista ne nedostaje motivacija: administrativni kadrovi, tehnički, specijalistički kadrovi. No, obični kolonizovani čovek tumači te nepravedne povlastice kao činove sabotaze, te će se neretko čuti kako neki od njih kaže: „Onda nismo morali da se mučimo da postanemo nezavisni...“

U kolonijalnim krajevima, u kojima je vođena istinska borba za oslobođenje, u kojima je narod krvario i u kojima je trajanje oružane faze pospešilo povratak intelektualaca na pozicije narodnih masa, možemo uočiti istinsko iskorenjivanje superstrukture čiji su izvor ti intelektualci nalazili u kolonijalističkim buržoaskim sredinama. U svom narcisoidnom monologu, kolonijalistička buržoazija je, posredstvom svojih akademskih radnika, zaista utuвила duboko u glavu kolonizovanog čoveka da ono suštinsko ostaje večno uprkos svim greškama koje ljudi mogu počinuti. Ono zapadno suštinsko, podrazumeva se. Kolonizovani intelektualac je prihvatao osnovanost tih ideja, i u jednom od nabora njegovog mozga kao da se nalazi budni stražar zadužen da brani grčko-latinsko postolje. Međutim, ispostavlja se da se, tokom borbe za oslobođenje, u trenutku u kojem kolonizovani intelektualac ponovo dolazi u dodir sa svojim narodom, taj veštački stražar pretvorio u prah. Sve mediteranske vrednosti – trijumf ljudske ličnosti, jasnoće i Lepog – postaju beživotne